

veresnya 2009r. #1125. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0027-00>.

4. Atamas P.Y. Upravlins'kyu oblik: 2-e vyd. Navchal'nyy posibnyk – K.: Tsentр uchbovoyi literatury, 2009. – 440 s.

5. Shlyakhy pokrashchennya obliku ta rozpodilu zahal'novyrobnychykh vytrat na pidpryyemstvakh [Elektronnyy resurs] / T.Yu. Kodym's'ka // Ekonomika: realiyi chasu. Naukovyy zhurnal. – 2013. – # 1 (6). – S. 196-200. – Rezhym dostupu do zhurn.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n1.html>.

*Рецензент: Бабій О.М. к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства ОНЕУ*

2.11.2015

УДК 338.439:006.1(477)

*Скляр Дмитро, Осипова Марія*

## **ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Розглянуто основи функціонування європейської системи стандартизації та сертифікації, проаналізовано шляхи інтеграції стандартів сільського господарства та харчової промисловості ЄС у національне законодавство відповідно до вимог Угоди про асоціацію з ЄС. Проаналізована динаміка та обсяги реалізації на експорт сільськогосподарської та харчової продукції, акцентовано на можливість підвищення експортних можливостей цих галузей за рахунок наближення законодавства України до законодавства ЄС, насамперед в області вимог стандартизації та сертифікації. Проведений аналіз стану гармонізації діючих стандартів в Україні до європейських. Визначено основні напрямки гармонізації нормативно-правових актів. На прикладі молочної галузі та кондитерської промисловості досліджено необхідність проведення низки етапів для впровадження європейських стандартів в Україні.

**Ключові слова:** стандарт, сертифікація, сільське господарство, харчова промисловість, імплементація, GlobalG.A.P.

*Скляр Дмитрій, Осипова Марія*

## **ОСОБЕННОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ СТАНДАРТИЗАЦИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ**

Рассмотрены основы функционирования европейской системы стандартизации и сертификации, проанализированы пути интеграции стандартов сельского хозяйства и пищевой промышленности ЕС в национальное законодательство в соответствии с требованиями Соглашения об ассоциации с ЕС. Проанализирована динамика и объемы реализации на экспорт сельскохозяйственной и пищевой продукции, акцентировано на возможность повышения экспортных возможностей этих отраслей за счет приближения законодательства Украины к законодательству ЕС, прежде всего в области требований стандартизации и сертификации. Проведен анализ состояния гармонизации действующих стандартов в Украине к европейским. Определены основные направления гармонизации нормативно-правовых актов. На примере молочной отрасли и кондитерской промышленности исследована необходимость проведения ряда этапов для внедрения европейских стандартов в Украине.

**Ключевые слова:** стандарт, сертификация, сельское хозяйство, пищевая промышленность, имплементация, GlobalG.A.P.

*Skliar Dmytro, Osypova Mariya*

## **FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN STANDARDIZATION IN AGRICULTURE AND FOOD INDUSTRY OF UKRAINE**

The article highlights the basics of functioning of the EU system of standardization and certification, the ways of integration of agricultural standards and food industry into the national legislation have been distinguished according to the requirements of the Association Agreement with the EU. The dynamics and volume of agricultural and food products to

be exported have been analyzed as well as the possibility to increase exporting opportunities of these branches due to coordination of Ukraine' s legislation and the European one, especially in the field of standardization and certification, has been emphasized. The analysis of the condition of implementation of the EU standards and their harmonization in Ukraine has been made as well as the main trends of harmonization of normative legal acts have been defined. On the example of dairy food and confectionary industry, the article reveals the necessity of a number of stages to be outlined in order to implement the EU standards in Ukraine.

**Keywords:** standard, certification, agriculture, food industry, implementation, GlobalG.A.P.

**Постановка проблеми.** Важливим вектором інтеграції економіки України до єдиного європейського ринку є гармонізація нормативно-правового регулювання стандартів у виробництві та реалізації продуктів харчування. На сьогоднішній день, в ЄС діє розгалужена система стандартів щодо регулювання якості продуктів сільського господарства та харчової промисловості, вимог до виробників і посередників, до систем управління на всіх етапах виробництва та переробки. А одним із пунктів реалізації Угоди про асоціацію з ЄС є приведення у відповідність українських стандартів європейським, міжнародним.

**Мета статті.** Дослідити основні положення європейської системи стандартизації харчової та сільськогосподарської продукції, проаналізувати проблеми імплементації їх в українське законодавство, стан гармонізації діючих стандартів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В сучасних умовах розвитку світової економіки, Україна має значний потенціал для розвитку вітчизняного аграрного сектору та харчової промисловості. З аналізу товарної структури експорту продукції сільського господарства та харчової промисловості за 2012-2014 роки, можна побачити збільшення питомої ваги сільськогосподарських виробів і продуктів харчування в загальній структурі українського експорту.

Як видно з наведених цифр, у 2014 році експорт сільськогосподарської та харчової продукції займав третину загального обсягу експорту в Україні. При цьому треба також

відзначити, що відсоток експорту цієї продукції зростав за останні три роки: з 26% у 2012 році до 30,9% у 2014 році.

Таблиця 1

Товарна структура експорту продукції сільського господарства та харчової промисловості за 2012-2014 роки [1]

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт у 2012 р.		Експорт у 2013 р.		Експорт у 2014 р.	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	961323,1	1,4	1084105,1	1,7	1014473,9	1,9
II. Продукти рослинного походження	9213900,2	13,4	8875943,5	14,0	8736139,2	16,2
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4211457,2	6,1	3507131,8	5,5	3822031,8	7,1
IV. Готові харчові продукти	3493916,9	5,1	3557168,0	5,6	3096308,9	5,7

Оскільки експортний потенціал для України в цьому напрямі є значним, то для повноцінної переорієнтації на зовнішні ринки, подальше зростання експорту залежить від необхідності виконання вітчизняними товаровиробниками численних вимог європейських торгових мереж до якості та безпечності національної сільськогосподарської та харчової продукції, виконання відповідних європейських стандартів. Виконання всіх цих вимог потребують реформування діючого українського законодавства у напрямку гармонізації з європейськими вимогами. Практика гармонізації такого законодавства в Україні донедавна зводилася лише до часткових, точкових змін в пріоритетних експортно-орієнтованих галузях. Натомість, Угодою про асоціацію передбачено введення юридичних вимог, систем управління та самої практики організацій, що відповідають конкретним вимогам ЄС. Це також враховано у проекті

Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, де одним із пріоритетних напрямів розвитку є наближення законодавства України в агропромисловому комплексі до законодавства ЄС [2].

Українська стратегія імплементації Угоди про асоціацію передбачає тарифне регулювання в економічному кластері та апроксимацію законодавства в юридичному. Аналіз виконання Угоди показує, що наразі із загальної кількості міжнародних стандартів ISO (654) гармонізовано лише 302, тобто вказані стандарти гармонізовані на 45%. В той же час в рамках ЄС діють Європейські стандарти (код EN), тобто ті, що запроваджуються в державах-членах ЄС шляхом надання їм статусу національних. До компетенції Мінагрополітики, зокрема, належать стандарти за класами 65 «Сільське господарство» – із 90 стандартів гармонізовано 58 (рівень гармонізації складає 63%); за класом 67 «Харчова промисловість» – із 157 стандартів гармонізовано лише 63 (рівень гармонізації складає 40 %) [3].

Важливим напрямком виконання Угоди також є приведення своєї системи санітарних і фітосанітарних заходів у відповідність з міжнародними нормами і практикою. Україна поступово рухається у цьому напрямку. Згідно положень Угоди СОТ про застосування санітарних і фітосанітарних заходів, до якої Україна приєдналася в 2008 році, до сфери санітарних та фітосанітарних заходів належить забезпечення безпечності харчових продуктів, здоров'я тварин і рослин. Завдяки своїй участі в Всесвітній організації охорони здоров'я тварин - МЕБ (з 1994 року), Комісії Кодексу Аліментаріус - з 2004 р., Міжнародній конвенції з захисту рослин (ІРРС) - з 2006 року і Середземноморській організації з карантину та захисту рослин Україна вже ухвалила чимало з визнаних СОТ заходів в області охорони здоров'я тварин і рослин [4, с. 1].

Сьогодні найважливішими сферами для реформування в Україні є:

- безпечність та якість харчових продуктів (аналіз ризиків, простежуваність продуктів, видача дозволів, лабораторний аналіз);
- ветеринарна сфера (ідентифікація та реєстрація тварин, дозобійні та після забійні перевірки тварин);
- фітосанітарна сфера (обіг та застосування засобів захисту рослин, контроль на кордонах, паспорти рослин).

Визначення понять безпечності та якості наступне. Безпечність продуктів харчування – це забезпечення того, що продукт не зашкодить споживачеві, якщо він приготовлений і спожитий відповідно до призначення (Codex Alimentarius). Якість продуктів харчування – це сукупність ознак одиниці стосовно її придатності виконувати визначені й передбачувані вимоги (ISO 8402).

Всі ці сфери у найбільшій мірі впливають на можливості реалізації експортного потенціалу сільського господарства та харчової промисловості. Разом з тим, необхідно враховувати також загрози та можливості впровадження європейських стандартів (див. табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз загроз та можливостей імплементації європейських стандартів

Загрози	Можливості
велика кількість областей гармонізації і широкий обсяг нормативно-правових актів ЄС, які необхідно поєднати з чималою власною базою	політична воля до проведення реформ, висока мотивація до зближення національного та європейського законодавства
обмежена кількість людських ресурсів з необхідним рівнем компетентності	окремі точкові успіхи, впроваджені в експортно-орієнтованих галузях
відсутність розуміння практичної роботи системи контролю в країнах ЄС	нарощений кадровий потенціал вже створених компетентних інституцій
високі витрати при впровадженні деяких необхідних заходів	закордонні інвестиції для підтримки переходу на нові стандарти
рівень прийняття змін з боку споживачів, операторів ринку, персоналу підприємств	донорська допомога та технічне співробітництво з міжнародними організаціями

Треба також відзначити, що виконання вимог європейських стандартів поєднується з необхідністю отримання відповідних сертифікатів. Так, в даний час більшість торговельних мереж та великих харчових компаній у світі (Unilever, Nestle і т.п.) пред'являють до своїх постачальників вимоги щодо наявності сертифіката відповідності системи менеджменту одному з визнаних GFSI (Глобальна ініціатива з безпечності харчових продуктів) стандартам і схемами сертифікації.

Глобальна ініціатива з безпечності харчових продуктів (GFSI) – результат співпраці провідних світових експертів у сфері

забезпечення безпечності харчових продуктів з боку гуртових торгових мереж, виробників продуктів харчування, компаній, що надають послуги в ланцюзі харчування, міжнародних організацій та урядів.

Ідея GFSI «Сертифікований одного разу – визнаний скрізь» полягає в тому, що компанії, що пройшла сертифікацію на відповідність одному із стандартів, визнаних GFSI, немає необхідності додатково сертифікуватися за іншим рівнозначним стандартом. Місією GFSI є забезпечення постійного вдосконалення систем управління безпечністю харчових продуктів для забезпечення впевненості в наданні безпечних харчових продуктів споживачам в усьому світі.

Для виробників первинної продукції доречно застосовувати такі міжнародно-визнані стандарти та схеми: GMP+, GlobalG.A.P, стандарти виробництва органічної продукції.

GMP + відрізняється тим, що всі вимоги, процедури, положення щодо продукції стосуються тільки комбікормової галузі. Тому, в результаті його впровадження на підприємствах з виробництва кормів, полегшується процес впровадження і підтримки системи безпеки кормів, а фахівці, відповідальні за її щоденне функціонування, швидше опанують специфіку та інструментарій схеми GMP +.

Система забезпечення безпечності кормів GMP+ - це єдина загальногалузєва схема сертифікації, охоплює підприємства з моменту збору зернової продукції (сировини для кормів) до торгівлі інгредієнтами і комбікормової продукцією. Дана схема поширюється і на підприємства, що займаються зберіганням, транспортуванням і безпосередньо виробництвом комбікормів, преміксів, кормових добавок та інших компонентів.

GlobalG.A.P – це стандарт, який був створений Асоціацією європейських роздрібних торговців сільськогосподарською продукцією (EUREP), для гарантування безпечного виробництва здорових необроблених продуктів харчування (овочів, фруктів, риби, м'яса, молочних продуктів) та декоративних рослин, а також сприяння застосуванню життєздатних методів ведення сільського господарства.

Вони призначені для популяризації належних та найкращих способів ведення сільськогосподарської діяльності з метою відновлення довіри споживачів до безпечності харчових продуктів,

забезпечення добробуту тварин, захисту навколишнього середовища та охорони праці.

На відміну від інших міжнародних стандартів безпечності харчових продуктів, стандарти GlobalG.A.P призначені виключно для необроблених сільськогосподарських продуктів, і тому їх користувачами є фермери, а не переробні підприємства. У той же час ці стандарти, стимулюючи мінімальне використання агрохімікатів та ветеринарних препаратів, охоплюють більше питань, ніж лише безпечність харчових продуктів, - вони також охоплюють безпеку праці, питання охорони навколишнього середовища, добробут тварин.

Нині GlobalG.A.P – це єдиний інтегрований стандарт для первинної продукції з можливістю застосування його окремих модулів щодо різних груп товарів – від виробництва рослинної продукції, вирощування тварин, до виробництва комбікормів.

Для харчової продукції в ЄС запроваджена необхідність отримання сертифікатів НАССР. В Україні також передбачено законодавством поступове обов'язкове впровадження цієї системи з жовтня 2015 року.

Найважливіше значення при сертифікації приділяється кваліфікації зайнятих на підприємстві робітників і умовам їх роботи, особливо гігієни та виробничої санітарії. Кваліфікований персонал і хороші умови для роботи є важливим елементом в побудові системи GlobalG.A.P оскільки в значній мірі визначають ступінь хімічного, фізичного і мікробіологічного забруднення продукції. Проходження тренінгів, інструктажів, наявність захисного одягу, дотримання техніки безпеки, правил гігієни та виробничої санітарії, має бути обов'язковою частиною робочого процесу [4, с. 5-7].

Люди є ключем надійного та ефективного функціонування будь-якого сільгосппідприємства. Освіта і навчання будуть сприяти сталому розвитку і формуванню соціального капіталу. Гарантується, що працівники забезпечені належним обладнанням, для того щоб вони могли безпечно працювати. Повинна бути розроблена політика з охорони здоров'я, безпеки та благополуччя персоналу. Здорові працівники важливі для роботи і для цього їм повинні бути створені безпечні умови праці. У виробника повинна бути документально оформлена оцінка ризиків щодо небезпечних і нешкідливих для здоров'я умов праці.



Засідання робочої групи з охорони здоров'я і безпеки проводяться кожні три місяці, на них представлені члени і керівництво виробництва. Ведуться протоколи засідань робочої групи з охорони здоров'я і безпеки, в які включений аналіз нещасних випадків і пропозиції щодо планування заходів запобігання нещасних випадків, включаючи тематику, інструкторів, дати проведення та учасників.

Визначається політика проведення базового навчання всіх членів у сфері охорони здоров'я та безпеки. Члени групи, керуючі небезпечним обладнанням проходять додаткове навчання щодо виконуваної ними роботи. Все навчання документується, включаючи таблиці відвідуваності та короткий зміст навчання. При проведенні зовнішнього навчання записуються кваліфікації та досвід тренерів, а копії сертифікатів про проходження курсів зберігаються в особистих справах співробітників.

Відвідувачі та підрядники інструктуються про правила поведінки на ділянках, або полях. Відвідувачі або підрядники, які регулярно відвідують даний об'єкт, повинні підписати заяву про те, що вони будуть дотримуватися інструкцій.

У небезпечних місцях, таких як сховище пестицидів, стенди для змішування пестицидів, звалище для порожніх контейнерів з-під пестицидів, місце скидання пестицидів, сховище ЗІЗ (засоби індивідуального захисту), сховище насіння та інших зонах підвищеної небезпеки, вивішуються знаки національною та англійською мовою. Знаки також вивішуються біля входів у сховища та інші закриті небезпечні приміщення, щоб нагадати членам групи, співробітникам і відвідувачам про заходи запобігання нещасних випадків. Зокрема, повинні бути чітко відзначені контейнери з піском для пожежогасіння та запасні виходи, небезпека пестицидів, по можливості використовуючи точні і чіткі символи.

Повинна бути Процедура з попередження нещасних випадків і аварій, що описує, які дії повинні бути прийняті при нещасному випадку. Процедура включає список відповідальних працівників на об'єкті та місцеві органи охорони здоров'я, з поточними телефонними номерами. Всі нещасні випадки та аварії фіксуються і аналізуються робочою групою з охорони здоров'я і безпеки. Процедура вивішена на видному місці у всіх місцях, де ведеться робота з пестицидами, а копія вкладена в аптечки першої допомоги.

Весь персонал, що працює з пестицидами та іншими небезпечними речовинами, пройшов спеціальне навчання безпечній роботі з цими матеріалами, а сертифікати про проходження навчання зберігаються в особистих справах працівників. Тільки співробітники, які пройшли спеціальне навчання, можуть працювати з небезпечними речовинами. Всі співробітники, що працюють з небезпечними речовинами, проходять регулярний медичний огляд відповідно до національного законодавства. Записи про результати медогляду зберігаються в особистих справах працівників.

Засоби особистого захисту (наприклад, гумові чоботи, водонепроникний одяг, захисні комбінезони, гумові рукавички, маски для обличчя тощо) надаються всім співробітникам, які працюють з небезпечними речовинами. Це обладнання підтримується в чистому і робочому стані, міститься в сховищах для ЗІЗ і регулярно перевіряється. Конкретний вибір ЗІЗ, використовуваних при роботі з небезпечними речовинами, здійснюється згідно інструкцій до конкретних пестицидів.

Місце для пестицидів та стенди для заповнення /змішування пестицидів обладнані місцем для промивання очей, джерелом чистої води не далі ніж за 10 м, аптечкою першої допомоги і виразною табличкою з процедурою на випадок небезпечної ситуації чи аварії, із зазначенням контактних телефонних номерів [5, с. 22-23].

Проблеми імплементації стандартів до продукції харчової промисловості розглянемо на прикладі молочної та кондитерської галузей.

На сьогодні Додатком 38 до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено низку актів ЄС щодо молока та молочних продуктів, імплементація яких має на меті наближення до вимог ЄС щодо зазначеної продукції:

- захист позначень, що застосовуються при реалізації молока та молочних продуктів;
- часткове або повністю зневоднене консервоване молоко, призначене для споживання в їжу;
- детальні правила застосування методів аналізу та оцінки якості молока та молочних продуктів.

Треба розпочати роботу над розробкою нової редакції проекту закону України «Про молоко та молочні продукти», в основу якої

необхідно покласти:

1. Визначення поняття та видів молока, а також показників відповідно до законодавства ЄС, адже безперешкодна торгівля молочною продукцією українського походження із державами-членами Європейського Союзу в майбутньому буде лежати в площині забезпечення безпеки та якості молока як сировини: молоко, питне (сире, цільне, стандартизоване цільне, нестандартне цільне), напівзняте, зняте молоко.

Питне молоко повинно:

- мати точку замерзання, близьку до середньої точки замерзання для сирого молока, зафіксовану на території походження зібраного питного молока;

- мати масу не менше 1 028 грамів на літр молока, що містить 3,5% (м/м) жиру при температурі 20°C, або еквівалентну масу на літр молока, що має інший вміст жиру;

- містити як мінімум 2,9% (м/м) білка для молока, що містить 3,5% (м/м) жиру, або еквівалентну концентрацію у разі молока, що має інший вміст жиру.

2. Поняття «молочних продуктів» має залишатись таким, що кореспондується із поняттям, прийнятим в ЄС: «молочні продукти» – означають молочні продукти, відмінні від молока, зокрема, знежирене молоко, вершки, масло, йогурт та сир; коли це доречно, вони можуть перероблятися на замітники молока шляхом застосування коефіцієнтів, закріплених Комісією.

3. Визначити поняття «молоковмісної продукції», її види та вимоги безпеки і якості.

4. Визначити показники якості до молока та молочних продуктів:

- визначення кількості соматичних клітин – 400 тис, які вираховуються в геометричній прогресії;

- загальна кількість бактерій – 100 тис;

- температура сирого молока – 8 °C [6].

Кондитерська галузь - одна з найбільш розвинених галузей харчової промисловості України, та її подальший розвиток безпосередньо залежить від розширення зовнішніх ринків збуту.

Вже зараз продукція виробництва однієї з житомирських фабрик готова скласти конкуренцію європейським кондитерам. На

підприємстві постійно проводиться модернізація потужностей, встановлені сучасні виробничі лінії, впроваджені і функціонують системи менеджменту якості за версією ISO 9001:2008 і міжнародний стандарт, що визначає вимоги до системи управління харчовою безпекою та охоплює всі підприємства харчової та супутньої галузей - ISO 22000:2005. Вітчизняне підприємство проводить аналіз ринку і тенденцій кондитерської індустрії, створюючи затребуваний асортимент, а також випускає нові продукти і сучасні формати упаковок.

Присутність на європейському ринку, де 70% покупок здійснюється через торгівельні мережі, вимагає від підприємств впровадження сертифікації для міжнародного ритейлу - FSSC, IFS і BRC. Сам процес сертифікації відповідно до цих стандартів вимагає від підприємств значних витрат часу (від 1 до 3 років). На українських фабриках ведеться робота по підготовці підприємств до сертифікації для європейського ритейлу [7].

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом ставить перед вітчизняним сільськогосподарським бізнесом цілий ряд викликів. Найголовніший з них – підприємствам необхідно почати мислити і вести свій бізнес за європейськими стандартами. Проблеми імплементації європейського законодавства в Україні пов'язані з дуже повільною гармонізацією стандартів, необізнаністю. Для українських сільськогосподарських та харчових виробників Угода про асоціацію охоплює важливі кроки у бік зміни системи управління виробництвом, підвищення якості та безпечності продукції на всіх стадіях її виробництва, удосконалення системи безперервного навчання робітників, охорони праці, впровадження сучасних вимог до гігієни та виробничої санітарії та в тому числі, і норм чесної конкуренції.

Імплементація сільськогосподарських та харчових стандартів якості позитивно сприяють міжнародній торгівлі, дають можливість виходу України на світові ринки. Високі стандарти стимулюють виробництво високоякісної продукції, підвищують конкурентоспроможність та рентабельність виробників, захищають інтереси споживачів.

### *Література*

1. Державна служба статистики України, офіційний сайт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025#legal>.
3. Українська стратегія імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері сільського господарства та гармонізація українського законодавства у відповідності до Додатку ст.38 Угоди про асоціацію та відповідні міжнародні стандарти, які сприятимуть доступу української продукції на ринок ЄС // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://prezi.com/1tr8lt\\_faqs/presentation/](https://prezi.com/1tr8lt_faqs/presentation/).
4. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, Базові матеріали, Робоча група № 1.1, Безпечність харчових продуктів, питання санітарних та фітосанітарних заходів, – 156 стор.
5. Практичні аспекти співпраці з ЄС, Вимоги європейських торгових мереж до національної сільськогосподарської та харчової продукції, що імпортується в ЄС, Слива Ю. В., 2015 р., – 50 стор.
6. Встановлення вимог до безпечності та деяких показників якості до молока та молочної продукції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prezi.com/46iza8tooxjo/presentation/>.
7. Фабрика «ЖЛ» про європейські стандарти ведення конкуренції // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://renesans.net.ua/ua/presentation/novyny/fabrika-%C2%ABzhl%C2%BB-pro-%D1%94vropejsk%D1%96-standarti-vedennya-konkurencz%D1%96%D1%97>.

1. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`, oficijny`j sajt // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Yedy`na kompleksna strategiya rozvy`tku sil`s`kogo gospodarstva ta sil`s`ky`x tery`torij na 2015-2020 roky` // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://minagro.gov.ua/node/16025#legal>.
3. Ukrayins`ka strategiya implementaciyi Ugody` pro asociaciyu mizh Ukrayinoyu ta YeS u sferi sil`s`kogo gospodarstva ta garmonizaciya ukrayins`kogo zakonodavstva u vidpovidnosti do Dodatku st.38 Ugody` pro

asociaciyu ta vidpovidni mizhnarodni standarty, yaki spry'yaty`mut` dostupu ukrayins`koyi produkciyi na ry`nok YeS // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: [https://prezi.com/1tr8lt\\_faqs/presentation/](https://prezi.com/1tr8lt_faqs/presentation/).

4. Yedy`na kompleksna strategiya rozvy`tku sil`s`kogo gospodarstva ta sil`s`ky`x tery`torij na 2015-2020 roky`, Bazovi materialy`, Robocha grupa # 1.1, Bezpechnist` xarchovy`x produktiv, py`tannya sanitarny`x ta fitosanitarny`x zahodiv, – 156 stor.

5. Prakty`chni aspekty` spivpraci z YeS, Vy`mogy` yevropejs`ky`x torgovy`x merezh do nacional`noyi sil`s`kogospodars`koyi ta xarchovoyi produkciyi, shho importuyet`sya v YeS, Sly`va Yu. V., 2015 r., – 50 stor.

6. Vstanovlennya vy`mog do bezpechnosti ta deyaky`x pokazny`kiv yakosti do moloka ta molochnoyi produkciyi // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://prezi.com/46iza8tooxjo/presentation/>.

7. Fabry`ka «ZhL» pro yevropejs`ki standarty` vedennya konkurenciyi // [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://renesans.net.ua/ua/presentation/novyny/fabrika-%C2%ABzhl%C2%BB-pro-%D1%94vropejsk%D1%96-standarti-vedennya-konkurencz%D1%96%D1%97>.

*Рецензент: Балджи М.Д., д.е.н., професор, зав. кафедрою економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету.*

2.11.2015

УДК 338.246.87 (477)

*Сугак Тетяна*

## **УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Ефективне функціонування господарюючого суб'єкта в будь-якій сфері діяльності, залежить від якісно сформованої система обліку. На сучасному етапі актуальним представляється становлення та розвиток динамічної концепції бухгалтерського обліку та облікової